

İZMİR/SMYRNA

19. Yüzyılda Birlikte Yaşamak

Feryal Tansuğ lisans eğitimini Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde yaptı. Bilkent Üniversitesi'nde Osmanlı Tarihi alanında yüksek lisansını tamamladı. Doktora derecesini Kanada'daki Toronto Üniversitesi Yakın ve Orta Doğu Çalışmaları Bölümü'nde Osmanlı Tarihi alanında aldı.

İzmir/Smyrna, 1826-1864: Greek-Turkish Relations in a Late Ottoman City (Peter Lang, 2018) ile *Osmanlı'nın Son Dönemi'nde Adalı Rumlar* (Pan Yayıncılık, 2018) adlı kitapların yazarıdır. Ayrıca *Istanbul From a Distance* (Swedish Research Institute, 2011) kitabının editörlerinden biri, *İmroz Rumları: Gökçeada Üzerine* (Heyamola Yayınları, 2012) adlı derleme kitabın editörüdür.

Çalışmaları, Osmanlı İmparatorluğu'nun 19. yüzyıldaki dönüşüm süreci, çok dinli ve çok etnisiteli Osmanlı toplumunda cemaatler arası ilişkiler ve etkileşimler ile Akdeniz ve Ege dünyasının ekonomik, sosyal ve kültürel tarihi üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu alanlarda uluslararası hakemli dergilerde yayımlanmış çok sayıda makalesi bulunmaktadır.

Feryal Tansuğ, Bahçeşehir Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi'nde tarih dersleri vermektedir.

Bahar Tırnakcı 1989 yılında sosyoloji lisans eğitimini tamamladı. 1999'dan bu yana kitap çevirmenliği yapıyor. Çevirileri arasında *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası* (YKY), *Troia Surlarının Ardında* (Günüşiği Kitaplığı), *Osmanlı Nüfusu* (Tarih Vakfı Yurt Yayınları), *Osmanlı'da Köleliğin Sonu* (Kitap Yayınevi), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Çingeneler* (Homer Kitabevi), *Osmanlı Hanımı* (YKY) gibi kitaplar var.

FERYAL TANSUĞ

İzmir/Smyrna

19. Yüzyılda Birlikte Yaşamak

Çeviren

Bahar Tırnakcı

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 6876
Tarih - 187

İzmir/Smyrna - 19. Yüzyılda Birlikte Yaşamak
Feryal Tansuğ

Özgün adı: İzmir/Smyrna 1826-1864 / Greek-Turkish Relations in a Late Ottoman City
Çeviren: Bahar Tırnakcı

Kitap editörü: Banu İşlet
Düzeltili: Eser Demirkan

Kapak ve sayfa tasarımı: Mehmet Ulusel
Grafik uygulama: İlknur Efe

Baskı: Promat Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.
Orhangazi Mahallesi, 1673. Sokak, No: 34 Esenyurt / İstanbul
Sertifika No: 44762

Çeviriye temel alınan baskı: Peter Lang, Berlin, 2018
1. baskı: İstanbul, Eylül 2026
ISBN 978-975-08-6867-2

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2024
Sertifika No: 44719

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0212) 252 47 00 Faks: (0212) 293 07 23
<https://www.yapikrediyayinlari.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
facebook.com/yapikrediyayinlari
twitter.com/YKYHaber
instagram.com/yapikrediyayinlari

Annem Gönül ve babam Tuncer Tansuğ'un
İzmir'inin hatırasına

İçindekiler

İngilizce Baskıya Not • 9
Türkçe Baskıya Not • 10
Önsöz • 11
Teşekkür • 13
Transliterasyon, Telaffuz, Kısaltmalar • 15
Kısaltmalar • 17

GİRİŞ: İzmir'deki Toplumsal İlişkiler Neden İncelenmeli? • 19

İzmir Rumları mı, İzmir Yunanları mı? • 25
Gâvur İzmir mi, Türk İzmir mi? • 26
Kozmopolit İzmir? • 32
Çoğulcu Osmanlı Şehir Toplumu • 36

BİRİNCİ BÖLÜM: Müreffeh Bir Şehir • 37

“Levant'ın İncisi” • 39
İzmir'i Sahiplenmek • 44
İzmir'in Bâbîâli İçin Önemi • 50
İzmir'in Yönetimi • 51
Bozulan Toplumsal Düzen, 1770-1820 • 52
Meşruiyet Mücadelesi: Mısır, Rusya ve Balkanlar • 56
Yangınlar ve Salgın Hastalıklar • 60

İKİNCİ BÖLÜM: 19. Yüzyıl İzmir'indeki Sosyoekonomik Ağlar • 63

Yaşayan Bir Bütün Olarak Şehir • 69
Bütünleşmiş Şehir Mekânı • 72
Ekonomik Canlılıkta Rumlar ve Türkler • 89
Şehrin Basın Hayatı • 101
Okullar • 104
Sosyal Kulüpler • 110
Hastaneler • 112

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: Osmanlı Modernleşmesi • 114

Merkeziyetçi Reformlar • 114

Merkezileşmenin Unsurları • 126

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: Öfkeli bir Sultan ve “Rum Fesadı” • 138

Rum İsyanı/Bağımsızlık Savaşı’nın

İzmir Rumları Üzerindeki Etkisi • 147

Etkileşimi Güçlendirmek, Denetimi Artırmak • 161

BEŞİNCİ BÖLÜM: 1840’lı Yıllardan Sonraki Dönemde

Toplumsal İlişkiler • 180

Rumlar ile Türkler Arasındaki Mülkiyet İlişkileri • 180

Cemaatler Arasındaki Sosyal İlişkiler • 190

Osmanlı’nın Siyasal Bağlılığı Güçlendirme Çabaları • 194

Yerel Yönetim ve Cemaatler Arasındaki İlişki • 200

Şehrin Gelişimi ve Toplumsal Düzen • 204

Ticaret Hayatı • 209

Sosyal Düzenin Bozulması • 212

Sonuç • 215

Seçme Kaynakça • 223

Birincil Kaynaklar • 227

Kaynakça Ek I • 242

Kaynakça Ek II • 244

Dizin • 245

İngilizce Baskıya Not

2012 yılının başlarında yayımlanması planlanan bu kitabın uzun ve talihsiz bir macerası oldu. Kitabın öyküsü aslında 2009'da doktora tezimi kitap haline getirdikten sonra başladı. New York'ta yerleşik yayıncı Ari Caratzas, değerlendirme hakemlerinin olumlu geri bildirimine dayanarak tezimi kitap olarak yayımlamayı kabul ettiğini bildirmişti. Sonrasında yaşanan bir dizi beklenmedik ve talihsiz olay bu planın sürekli ertelenmesine neden oldu. Bu ertelemeye karşın 2016'da vefat eden merhum Bay Caratzas'a beni yüreklendirdiği için ve Caratzas Yayınevi editörü Christiane Lange'a bu kitabı yayına hazırlamanın yanı sıra bu süreçteki değerli yorumları için çok teşekkür ederim. Talihsizliklerden sonra bu kitabın yayımlanması için beni teşvik eden Konstantinos Gogos ve Zuhall Mert Uzuner'e özellikle teşekkür ederim. Bu süreçte İzmir'de ve Batı Anadolu'daki cemaatler arası ilişkiler üzerine iki önemli çalışma yayımlandı. 2012 yılında, Sibel Zandı Sayek'in, Fransızca ve İngilizce birincil kaynaklardan ve bir dereceye kadar Osmanlıca ilk el kaynaklardan yararlanarak İzmir'in çok dinli toplumunu şehir organizasyonu açısından mimari perspektifte incelediği *Ottoman İzmir: The Rise of a Cosmopolitan Port, 1840-1880* (Osmanlı İzmir'i: Çokuluslu Bir Limanın Yükselişi, 1840-1880) kitabı yayımlandı. 2013 yılında yayımlanan *Before the Nation: Muslim-Christian Coexistence and Its Destruction in Late Ottoman Anatolia* (2013) (Ulus Öncesi: Geç Osmanlı Dönemi Anadolu'sunda Müslümanlarla Hristiyanların Bir Arada Yaşamı ve Bunun Yok Edilmesi) başlıklı kitabında Nicholas Doumani, Anadolu'lu göçmenlerin sözlü tarih anlatılarından yararlanarak Batı Anadolu'daki toplumsal ilişkilerin yapısını değerlendirmektedir. Bu çalışmayı bunlardan ve İzmir'in sosyal tarihi ile ilgili yapılan başka çalışmalardan farklı kılan, şehrin hiç incelenmemiş bir dönemi olan 1826-1864 yılları arasında gene hiç incelenmemiş bir konu olan şehrin Rumları ile Türkleri arasındaki toplumsal ilişkilere odaklanmasıdır. Cemaatler arası ilişkileri ilk defa İzmir şerhiye sicilleri dahil diğer Osmanlıca birinci el kaynaklardan ve dönemin Yunanca yayınlarına dayanarak inceleyen bu kitap Osmanlı İmparatorluğu'nun çok dinli ve etnisiteli şehirlerinin sosyal ve kültürel tarihi üzerine yapılan çalışmalara katkıda bulunmayı ümit ediyor.

Türkçe Baskıya Not

İngilizce olarak yayımlanmasından uzun bir süre sonra Türkçeye kazandırılan bu kitap, İngilizce baskısını yeniden gözden geçirdiğim ve bazı bölümlerini genişlettiğim bir çalışma olarak hazırlanmıştır. Çok dinli, etnisiteli ve dilli Osmanlı toplumunda birlikte yaşama, beraber yaşama, etkileşim, toplumlararası ilişkilerin niteliği gibi kavramlar ve konular üzerine yıllar içinde geliştirdiğim düşüncelerimi, kitabın Türkçesini gözden geçirirken yaptığım çeşitli düzeltme ve ilavelerle metne yansıttım. Bu kapsamda, “Kozmopolit İzmir?” ve “Çoğulcu Osmanlı Toplumu” alt başlıklarını Türkçe baskıya ekledim. Dolayısıyla kitabın Türkçe baskısı İngilizce baskısının birebir karşılığı değildir.

Feryal Tansuğ
Ağustos 2026, Moda, İstanbul

Önsöz

Bu kitapta İzmir'in Rum ve Türk cemaatlerinin birlikte yaşama koşulları ve Osmanlı'nın modernleşme dönemindeki merkeziyetçi reformların bu toplum üzerindeki etkisi incelenmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun idari tarihinde bir dönüm noktası olan 1826-1864 yılları arasındaki döneme odaklanılmaktadır. Bu konuyu incelemek İzmir'in sosyal dokusunun oluşumunda önemli bir rol oynayan sosyokültürel ve ekonomik dinamiklerini anlamayı gerektirdiğinden şehrin önceki yüzyıllardaki idari, sosyal ve ekonomik yapısı hakkında bilgi verilmiştir.

Bu kitapta ele alınan Osmanlıca ve Yunanca birincil kaynaklar Osmanlı devletinin merkezileştirici Tanzimat reformları aracılığıyla İzmir'i idari ve siyasi bünyesine yeniden dahil etmeye çalıştığını göstermektedir. Bu reformlar baskıcı olmakla birlikte şehrin yüzyıllar içinde oluşturduğu kendine özgü yapısı ve dinamikleriyle İzmir'in toplumsal birliğini bozmamıştır.

Birincil kaynaklar aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun İzmir'deki toplumsal ilişkileri belirli bir kalıba sokmaya çalışmadığına işaret etmektedir. Bunun yerine şehrin var olagelen ve Osmanlı'nın modernleşme programına uyan sosyokültürel ve ekonomik normlarından yararlanmıştır. Bu çalışma, Osmanlı devletinin bu dönemdeki etnik ve dinsel politikalarını göz önüne alarak ve Osmanlı modernleşmesini Rumlar ile Türkler arasındaki ilişkiler merceğinden sorgulayarak İzmir'in sosyal ve kültürel tarihini belirtilen dönem için inceler.

I. Dünya Savaşı sonrasındaki hem Türk hem Yunan geleneksel tarihyazımı, 19. yüzyıl İzmir'ini büyük ölçüde iki "çatışan millet" perspektifinden incelemiştir; Türk tarihyazımı genelde şehrin Türklüğünü vurgularken modern Yunan muadili, Osmanlı yönetimindeki Rumların mağduriyetine odaklanmıştır. Bu tür yaklaşımlar Rumlara karşı Türkler ya da Müslümanlara karşı gayrimüslimler gibi kutuplaştırıcı kategoriler inşa edilmesine neden olmuştur.

Bu çalışma, İzmir'e etnik-dinî ölçütlere göre bölünmüş bir şehir yerine organik bir bütün olarak yaklaşarak modern ulus devletlerin kurulmasıyla ani bir kesintiye uğratılmadan önce şehrin yaşamına yüzyıllardır damgasını vurmuş bir arada yaşamın ve toplumsal ilişkilerin dinamiklerini ortaya çıkarmaya çalışmaktadır.

Teşekkür

Hocam Virginia H. Aksan'ın doktora tez danışmanım olması benim için büyük bir ayrıcalık oldu. Yıllar içinde düşünsel gelişimimi derinden etkileyip Osmanlı tarihine ilişkin anlayışımın ve ufkumun genişlemesini sağladı. Onun olağanüstü kişiliği ve akademik nitelikleri, bu çalışmayı tarih içinde zevkli bir yolculuk haline getirdi. Onun bilgeliğinden, tarihe yaklaşımından ve yapıcı eleştirilerinden çok yararlandım. Onun teşviği, özel ve içten ilgisi olmasaydı bu çalışmayı kaleme alamazdım. Hocam Amir Hassanpour tarihsel meselelere yaklaşımında son derece etkili oldu ve kuramsal bilgimi zenginleştirdi. Osmanlı tarihinin yanı sıra Batı ve Ortadoğu tarihi ile siyaset konularında uzun uzun tartışarak benden zamanını hiç esirgemedi. Onun yapıcı önerileri, daimî desteği ve tavsiyeleri bu çalışmayı olanaklı kıldı. İzmir'in ve İstanbul'un tarihi mekânlarında ve dar sokaklarında gezinerek yaptığımız uzun sohbetler benim için hep unutulmaz güzel anılar olacaktır. Amir Hassanpour 24 Haziran 2017'de vefat etti. Bu kitabın yayımlandığını göremediği için üzgünüm.

Osmanlıca belgeleri nasıl konuşturacağımı öğrendiğim Hocam Özer Ergenç Osmanlı arşivlerindeki doğru kaynaklara yönelmemde yol gösterici oldu. Onun gönüllü danışmanlığı arşiv belgelerini güvenle analiz etmemi sağladı. Kendisine sabrı ve desteği için müteşekkirim.

Düşünsel gelişimim ilk olarak Ortadoğu Teknik Üniversitesi sosyoloji bölümünde lisans öğrenimi gördüğüm yıllarda Hocam Elisabeth Özdalga'yla başladı. Onunla yakın çalışmak bende Türkiye'deki toplumsal değişimin yanı sıra ülkenin tarihsel mirasına da özel bir ilgi uyandırdı. Elisabeth Hoca'ma daimî desteğinin ve büyük teşviğinin yanı sıra akademi dünyasında yolumu kaybettiğim zamanlarda bana yol gösterdiği için şükran duyuyorum.

Ayrıca beni İzmir konusunda çalışmaya teşvik edip araştırmamın ilk evresinde bu bölge konusundaki büyük uzmanlığıyla bana rehberlik eden Reşat Kasaba'ya içtenlikle teşekkür ediyorum. James Reilly, Yakın Doğu ve Ortadoğu toplumlarındaki birbiriyle örtüşen karmaşık ilişkileri anlamama yardımcı oldu. Modern Yunan dilini öğrenme maceram Toronto Üniversitesi'nde Trabzonlu Hocam George Kirikopoulos'la başladı. Onun öğretme yeteneği, daimî desteği ve teşviği Yunancayı hızla ve keyifle öğrenmemi sağladı.

Angelos Dourlaris'e özel olarak teşekkür ederim. Bu çalışmayı tamamlamak için Atina'ya gidip de zatürre olduğumda büyük bir özveriyle benimle

dönemin Yunanca gazeteleri üstüne sabırla çalıştı. İzmir ve Ege bölgesi tarihine duyduğu özel ilgi pek çok sohbete koyulmamıza fırsat verdi. Bu çalışma sırasında bana verdiği destek için kendisine çok teşekkür ediyorum.

İstanbul'daki araştırmamı maddi olarak destekleyen seyahat bursu için Toronto Üniversitesi Yakın Doğu ve Ortadoğu Uygarlıkları Bölümü'ne teşekkür etmek isterim.

Vasilis Yandas Atina'ya her gidişimde bana büyük bir konukseverlik gösterdi ve keyifsiz zamanlarımda beni neşelendirdi. Bu gergin dönemde onun dostluğu sayesinde yazma süreci sekteye uğramadı. Zamansız ve aniden aramızdan ayrılan dostuma minnettarlığımı ifade edemediğim için çok üzgünüm. Sevgili dostum Sait Özervarlı'nın teşviği, araştırma ve yazma sürecinde benim için bir diğer önemli destek oldu. İvedilikle gereksinim duyduğum kaynakları bulup bana yolladı. Yoğun çalışma dönemimde tam zamanında yaptığı nazik yardımlarını asla unutmayacağım. Stavros Anestidis, Küçük Asya Çalışmaları Merkezi kütüphanesinden gerekli kaynakları temin etme inceliğini gösterdi. Sevgili arkadaşım Şefik Peksevgen, Atina'da bulunduğum sırada bazı kaynaklara acilen gereksinim duyduğumda benden yardımını esirgemedi.

Toronto'dan İstanbul'a taşındığımda, ömürlük bir dostum oldu: Ekrem Özorbeyi yazma sürecinden yorgun bir halde Atina'dan her İstanbul'a gittiğimde, bu çalışmayı tamamlamam için beni yüreklendirerek Atina'ya geri dönmem için cesaretlendirdi; sevecen ve samimi manevi desteği ve bilgeliği en zor zamanlarda beni rahatlatıp cesaretlendirdi. Her zaman yanımda olduğu için Eko'ya müteşekkirim.

ODTÜ'deki öğrencilik yıllarımızda ömürlük dost olduğumuz Cem Doğan'a akademik hayata başlamama sebep olduğu için bu kitabın yayımlanması vesilesiyle teşekkür ediyorum. Ama en çok, akademik hayatın zorluklarıyla baş etmekte zorlandığımda yanımda durduğu ve bıkmadan usanmadan neden devam etmem gerektiği konusunda benimle tartıştığı için kendisine çok teşekkür ediyorum.

Beni bir İzmirli olarak yetiştiremeseler de İzmirli olmakla her zaman gurur duymuş olan annem ve babam Gönül ve Tuncer Tansuğ'a eğitim hayatım boyunca beni koşulsuz destekledikleri için şükran borçluyum.

Ve, oğlum Eolos'a, bu kitabın Türkçe çevirisini gözden geçirirken gezilerimize, oyunlarımıza ve sohbetlerimize verdiğimiz küçük molalara gösterdiği sabır ve anlayış için gönülden teşekkür ediyorum.

Transliterasyon, Telaffuz, Kısaltmalar

TRANSLİTERASYONA İLİŞKİN NOTLAR

Arapça ve Farsça kökenli sözcükler için modern Türkçe yazımı kullandım. Yer adlarını Osmanlıca, Türkçe ve Yunanca kaynaklarda geçtiği şekilde kullandım. Okurun aklını karıştırmamak için olabildiğince modern Türkçe yazıma bağlı kalmayı amaçladım.

OSMANLICA-TÜRKÇE BELGELERDEKİ GAYRİMÜSLİM ADLARININ OKUNUŞUNA İLİŞKİN BİR NOT

Bazı Osmanlıca belgelerde gayrimüslimlerin adları şimdiki yaygın kullanımdan farklı verilmiştir. Böyle durumlarda ayraç içinde adın şimdiki kullanımını verdim. Dolayısıyla Osmanlı Türkçesindeki “Mariko”nun yanında modern Yunanca konuşma dilinde karşılığının olmaması durumunda (Marika) yazılmıştır.